

LIBRIS

We know
books

Editor: *Vasile Burlui*

Redactor: *Cristina Lucia Șutiu*

Tehnoredactor: *Cristina Lucia Șutiu*

Coperta: *Cristina Lucia Șutiu*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Manole, Gică

Titu Maiorescu : omul politic / Gică Manole. - Iași : Cartea

Românească Educațional, 2023

ISBN 978-606-057-308-1

94

929

GICĂ MANOLE

Titu Maiorescu

Omul politic

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional
Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, 2023

www.librariacartearomaneasca.ro/ecredu.ro

www.ecredu.ro

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

CUPRINS

Introducere	9
Capitolul I. Concepția politică	23
I.1. Resorturile intelectuale ale demersului politic maiorescian	25
I.2. Teoria formelor fără fond în sfera politicii	60
I.3. Junimismul conservator. Impulsuri maioresciene	97
Capitolul II. Titu Maiorescu – lider politic.....	127
II.1. Junimea, club politic.....	129
II.2. Vocația de lider a lui Maiorescu. De la amicitie la rivalitate cu P.P. Carp	168
II.3. Singurătatea olimpiană a liderului.....	223
Capitolul III. Activitatea parlamentară	243
III.1. Discursul parlamentar maiorescian: înălțime ideatică și abordări critice de probleme	245
III.2. Inițiative legislative în dezbaterile Adunării Deputaților	288
Capitolul IV. Activitatea guvernamentală	321
IV.1. Ministerele Titu Maiorescu.....	323
IV.2. Titu Maiorescu premier – apoteoza învinsului.....	370
Concluzii.....	439
Bibliografie.....	443
Indice de nume.....	461

I.1. Resorturile intelectuale ale demersului politic maiorescian

Personalitatea lui Titu Maiorescu a marcat, decisiv, pe multiple planuri (cultural, literar, ideologic și, nu în ultimul rând, politic), timp de câteva decenii, modernitatea românească.

Garabet Ibrăileanu îl considera pe Titu Maiorescu un „Boileau român, înarmat cu principii directe”¹, dotat cu un acut simț al valorilor, ambele dublate de o impresionantă forță polemică².

Încă din tinerețe, abia ieșit din perioada studiilor universitare, Maiorescu s-a impus printre contemporani ca o personalitate marcantă/multiplă, creând repede școală, la care au aderat cele mai valoroase spirite culturale românești ale momentului. Titu Maiorescu ocupă un loc înalt în panteonul culturii naționale nu prin *cantitatea* scrierilor sale, ci prin *calitatea, semnificația lor*, prin capacitatea de analiză a stării de fapt, prin care au fost identificate problemele grave ale culturii/societății românești aflată în plin proces de modernizare. Titu Maiorescu n-a pus doar diagnostice, socio-culturale, ci a deschis perspective punând în circulație idei fără de care s-ar părea că noi, românii, n-am fi putut gândi/înfăptui modernitatea.

Dacă Garabet Ibrăileanu îl aprecia pe Titu Maiorescu drept un Boileau românesc, Pompiliu Constantinescu scoate în evidență caracterizarea nimerită a autorului *Adelei*, cât și rolul absolut „necesar” jucat de acesta în cultura română modernă³.

---

¹ Garabet Ibrăileanu, *Titu Maiorescu*, în *Idem, Note și Impresii, Viața Românească*, Iași, 1920, p. 146.

² *Ibidem*.

³ Pompiliu Constantinescu, *Titu Maiorescu față de noi*, în *Idem, Scrieri*,

Cazul lui Titu Maiorescu este un exemplu rar, dar reușit, când, dintru-început, o persoană se înscrie într-un proiect cultural-politic de la care nu se va abate nicidecum, proiect ce ținea reușita pe toate planurile. Iar includerea în *Proiect*, a propriei persoane, Titu Maiorescu ne-o dezvăluie din înseși notațiile sale zilnice⁴. Desigur, așa cum s-a spus⁵, *Însemnările zilnice* ale lui Maiorescu reprezintă un spectacol cultural rar, un document spiritual-cultural de excepțională importanță pentru înțelegerea omului, extinse pe durata a peste trei decenii, imagine fidelă a căutărilor, dilemelor, chinurilor unei ființe hotărâte să devină cineva/ceva. *Însemnările zilnice*, cât și cele zece volume din *Jurnal și Epistolar*, sunt imaginea veridică a formării și devenirii culturale a unicului fiu al lui Ioan Maiorescu (1811 – 1864).

În timpul anilor de studii (Academia Theresiană, 1851 – 1858; Berlin – Paris, 1859 – 1861), nota ce-l definește pe Titu Maiorescu a fost o seriozitate aspră, spartană, precum și o ambiție nemăsurată, expresie, crede G. Călinescu, „a unui bucher suficient și inuman”⁶. În acești ani Maiorescu nu are cum să fie el însuși, se caută, suferă, îl pierde pe Dumnezeu, se intuiește pentru ca, foarte devreme, să își identifice rostul în viață.

Însemnările zilnice ale lui Maiorescu pot fi apreciate și ca o necesară busolă personală, un îndreptar de erori, un plan de organizare a muncii proprii, a conduitei, un permanent bilanț critic/autocritic, de multe ori autoflagelator. Așadar, Maiorescu a fost un adolescent extrem de serios, știind ceea

III, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 519.

⁴ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, publicate cu Introducere, note, facsimile și portrete, de I. Rădulescu-Pogoneanu, vol. I (1855 – 1880), București, 1937; vol. II (1881 – 1886), București, f.a.; vol. III (1887 – 1891), București, 1943.

⁵ I. Rădulescu-Pogoneanu, în *Introducere* la Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. X.

⁶ George Călinescu, *Istoria Literaturii Române. De la origini până în prezent*, ediție facsimil, Editura SemnE, București, 2003, p. 343.

ce voia de la propria-i viață, iar aprecierea de „bucher” făcută de G. Călinescu pare, din această perspectivă, nedreaptă.

Adolescentul Maiorescu, așa cum ni se relevă în *Însemnări zilnice*, este însetat de cunoaștere, de cultură. Primele notații cuprind spectacolele teatrale vizionate de la 7 la 15 ani, concertele muzicale urmărite și unde găsim nume precum Schiller, Goethe, Shakespeare, Kotzebue, Lessing, Mozart, Rossini, Donizetti etc. Urmărirea spectacolelor teatrale și muzicale nu-l abate o clipă de la studiul școlar. Învăță limba engleză, excelează la latină, descoperă dificultățile vechii limbi grecești, vrea să scrie o *Istorie a Românilor*, să traducă, până ce-și va lua doctoratul, totul din Lessing, citind asiduu Homer, Tacitus, Virgiliu, Goethe, Tucidide etc.

În plină adolescență, la doar 17 ani, Maiorescu este convins că, pentru formația sa intelectuală, implicit științifică, decisivă este filozofia: „Ea m-a adus să năzuiesc spre cea mai bună formă a cugetării, spre o exprimare fără greșeli, scurtă, adevărată, spre o ferire de acele cuvinte umflate și goale...; ea mi-a insuflat întâi într-adevăr iubirea pentru o direcție de gândire de care niciodată nu mă voi despărți.”

Înainte de această declarație de iubire și fidelitate, niciodată trădată, Maiorescu scrie despre marea și noua lui dragoste: „Filozofia e o știință divină. Orice alt studiu de pe lături l-am părăsit acum.”⁸ Urmărește și să fie primul la învățătură, și să se desăvârșească intelectual. O face așezat, metodic⁹, studiind marile sisteme ale gândirii, operele fundamentale ale literaturii universale.

Lecturi consistente, încordate din J.F. Herbart (1776 – 1841), J.C.F. Schiller (1759 – 1805), J.W. Goethe (1749 – 1832), J.G. Herder (1744 – 1803), Jean Paul (nume real: Johann Paul Friedrich Richter, 1763 – 1825), G.E. Lessing (1729 – 1785) îl ajută să se descifreze mai bine pe sine, să se apropie de unii

⁷ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 84.

⁸ *Ibidem*, p. 83.

⁹ Z. Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1986, p. 75.

colegi. Cu Goethe găsește că are trăsături sufletești comune, iar cu Lessing, după ce-i citește scrisorile, se identifică în totalitate. Are, din adolescență, un acut spirit politic, își cristalizează o ideologie proprie în disputele colegiale, are afinități concrete cu tineri din generația sa. Prin inteligență, cultură, luciditate și sete de cunoaștere, Maiorescu își depășește generația căreia-i aparține.

Însemnările zilnice, corespondența (îndeosebi *Fragment din tinerețea mea – Al doilea apendice* (1858))¹⁰ dovedesc limpede că atingerea maturității spirituale Maiorescu o datorează în primul rând studiului filozofiei. Studiile de filozofie ale lui Maiorescu (cele din tinerețe) dovedesc o gândire evolutivă, în timp, și nu statică, în ciuda cristalizării sale inițiale și „exprimată esențial”¹¹ în cele câteva lucrări importante: *Criticele, Logica, Cursul de istoria filosofiei*.

Mircea Florian¹², Ion Petrovici¹³, E. Lovinescu¹⁴, Pompiliu Constantinescu¹⁵, cu mici deosebiri, susțin un imobilism spiritual-filozofic, de la primele scrieri și până la ultimele articole, în sensul că, datorită structurii sale intelectuale, gândirea maioresciană a fost cantonată întreaga existență în forme definitive. În scrierile filozofice ale lui Maiorescu sunt decelate cu ușurință idei permanente în critica culturală/literară, dar și în

¹⁰ Titu Maiorescu, *Fragment din tinerețea mea – Al doilea apendice*, în *Idem, Scrieri din tinerețe* (1858 – 1862), Ediție îngrijită, prefață și note de Simion Ghiță, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, pp. 58 – 84.

¹¹ Simion Ghiță, *Titu Maiorescu. Filosof și teoretician al culturii*, Editura Științifică, București, 1974, p. 12.

¹² Mircea Florian, *Începuturile filozofice ale lui Titu Maiorescu*, în „Convorbiri literare” număr jubiliar (1867 – 1937), ianuarie – mai 1937, p. 133.

¹³ Ion Petrovici, *Titu Maiorescu*, în *Idem, Studii istorice filozofice*, ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București, 1929, p. 240.

¹⁴ E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, Editura Minerva, București, 1972, p. 296.

¹⁵ Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, vol. III, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 413.

orientarea filozofică generală: un acut și extrem de solid obiectivat spirit critic, un ateism științific bine documentat, raționalism etc.

Desigur, Titu Maiorescu n-a fost omul cotiturilor radicale în gândirea filozofică, dar diversele texte filozofice, scrise în peste o jumătate de secol, probează semne de evoluție lentă în gândirea sa filozofică, în care trăsăturile dominante se schimbă, alternează ca prioritate acordată unui sistem sau altuia¹⁶.

În funcție de acele trăsături dominante s-au identificat¹⁷ în gândirea filozofică a lui Titu Maiorescu două etape: I. perioada de la 1857 la 1872, în care gândirea mentorului *Junimii* a fost tutelată de filozofii Herbart și L. Feuerbach (1804 – 1872); II. perioada de după 1872, perioadă în care dominantă în gândirea maioresciană a fost filozofia lui Immanuel Kant.

Această periodizare poate fi acceptată doar în privința gândirii filozofice maioresciene, ea neputând fi funcțională în ceea ce privește teoria culturii și în estetica criticului junimist. De altfel, și faptul lesne poate fi detectat, Titu Maiorescu nu a dorit niciodată ca orizontul său spiritual să fie încorsetat durabil vreunui sistem, ci a avut acces mereu la noi porți deschise diferitelor idei articulate pe o vastă cultură filozofică, literară, științifică.

În cadrul celor două mari perioade pot fi deslușite etape mai scurte, etape ce conțin trăsături distincte.

În cadrul primei perioade pot fi sesizate trei etape:

a) etapa vieneză (1855 – 1858), etapă în care influența hotărâtoare asupra „cugetării lui filozofice”¹⁸ a avut-o J.F. Herbart, influență în care vectorul cultural major l-a jucat profesorul Hermann Suttner¹⁹;

b) etapa berlineză (1859 – 1861), în care alături de Herbart se adaugă, la fel de importantă, filozofia lui Feuerbach, și din

¹⁶ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 13.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 57.

¹⁹ *Ibidem*.

care nu lipsesc influențe hegeliene și schopenhaueriene. Etapa berlineză este etapa unei filozofii speculative, creatoare, cu certă tentă de originalitate;

c) etapa 1863 – 1872, etapă în care Maiorescu își probează forța creatoare în probleme de filozofie aplicată: problemele culturii românești, conferințe publice, cursuri universitare, toate puse sub semnul filozofiei lui Herbart și Feuerbach.

A doua perioadă, dominată de Im. Kant și A. Schopenhauer, poate fi împărțită în două etape:

a) 1872 – 1890, etapă influențată de A. Schopenhauer în estetică, cât și de știință;

b) etapa posterioară lui 1890, etapa sintezelor, „împăcărilor” aparent ireconciliabile, cum ar fi aceea dintre Im. Kant și pozitivism, precum și de evoluționism.

Nu pot fi făcute aprecieri privind care dintre cele două etape ale studiilor lui Titu Maiorescu, cea vieneză și cea berlineză, ar fi fost mai importantă în construcția sa culturală. Ambele sunt fundamentale în ceea ce privește, după o expresie consacrată de Constantin Noica, *devenirea sa întru ființă*²⁰.

Nu încap dubii, ambele etape de studii au avut un rol determinant, fundamental în formația, devenirea culturală a lui Titu Maiorescu. Desigur, etapa vieneză, de la Academia Theresiană, marchează începutul și edificarea formației sale spirituale, etapă caracterizată printr-un studiu aplicat, cu note încrâncenate, în domeniul științelor umaniste clasice, literare și filozofice.

În ceea ce privește universul său filozofic, *Jurnalul* său consemnează reflecții din care reies autentice frământări sufletești ce-l conduc spre o adevărată criză religioasă. Certitudinile copilăriei dispar, iar îndoiala adolescenței duce la disperare: „Disper cu totul; plâng și plâng, căci nu mă pot convinge că e un Dumnezeu! Și ce e omul fără Dumnezeu”²¹. Cu îndoiala înfiptă în suflet, Maiorescu devine sceptic, nu mai

²⁰ Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

²¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, I, pp. 25 – 26.

poate crede în ideea de Dumnezeu, nici în veșnicia sufletului²². Din această criză sufletească îl va scoate filozofia și știința, iar ateismul său, odată instalat, nu va mai lăsa loc la nicio umbră de îndoială. Dintre preocupările sale de acum domină logica, științele exacte și filozofia²³. „Prelucrez acum în românește *Logica* lui Herbart și lucrez la o sistematizare a prelegerilor despre logică ale lui Suttner”²⁴, consemnează tânărul Maiorescu, neezitând să-și exerseze avântul creator și în „câteva dizertații cu subiecte de fizică, de estetică, de istorie a religiilor”²⁵.

Curioasă, ținând cont de obsesiile culturale ale adolescentului Maiorescu, dizertația de fizică, publicată în 1859, în revista „Isis sau Natura”, de redactorul acesteia, dr. Iuliu Baraș, care, de altfel, va publica o recenzie elogioasă despre cartea lui Maiorescu *Considerații filozofice*²⁶. Această scriere filozofică, ca și alte câteva din tinerețe²⁷, creionează fizionomia formației filozofice a foarte tânărului Maiorescu, și în interiorul căreia predomină gândirea lui Herbart și Feuerbach²⁸. Atât de impresionat de Herbart, Maiorescu, urmându-l pe maestru, își va însuși (după cum a făcut declarație solemnă) un stil de gândire limpede, concis, percutant, stil ce s-a manifestat din plin în *Critice* și nu numai, contribuind decisiv la introducerea spiritului critic în cultura română²⁹. Și tot urmându-și maestrul, pe Herbart, Maiorescu, în acești ani de studiu final, la Viena, va pune accentul mai mult pe filozofia speculativă, așa cum el însuși subliniază într-o serie de scrisori filozofice,

²² *Ibidem*, p. 84.

²³ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 15.

²⁴ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 82.

²⁵ *Ibidem*, p. 83.

²⁶ „Românul”, nr. 112 din 22 aprilie 1861.

²⁷ Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*. Reținem titluri precum *Relația*, (pp. 86 – 135); *Socialismul și Comunismul*, (pp. 139 – 153); *Câteva considerații filosofice* (pp. 164 – 277) etc.

²⁸ Liviu Rusu, *Scrieri despre Titu Maiorescu*, Editura Cartea Românească, București, 1979, p. 157.

²⁹ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 16.

grupate de el într-un *Al doilea apendice. Fragment din tinerețea mea*, scrisori adresate Olgăi Coronini, acordându-i acesteia întâietate în dauna *Logicii*: „Dacă vrei să atribui logicii o însemnătate excesivă, dacă vrei să faci din ea un scop atunci în tot cazul devii pedant.”³⁰

Orientarea filozofică fundamentală a tânărului Maiorescu s-a desfășurat sub influența coplesitoare a lui Herbart, pe care-l urmează îndeaproape și cu care pare să se identifice, așa cum reiese dintr-o scrisoare către aceeași Olga Coronini: „D-ta scrii: „Pentru d-ta filosofia înseamnă prelucrarea noțiunilor” (Iartă-mă, te rog, *cred că am indicat că aceasta este definiția lui Herbart*).”³¹

Se disociază oarecum de Herbart în atitudinea privind ideea nemuririi sufletului, cât și a ideii de Dumnezeu, fiind împăcat cu propria sa condiție de muritor; mai mult, deloc teribilist, Maiorescu se simte în stare să afirme că ideea eternității i-ar provoca teamă³², iar singura justificare în viață a gânditorului ar fi Creația („lupta”)³³: „Căci așa, după cum sânt acum, nu pot și nu vreau să mă concep ca atotștiutor nemuritor...”³⁴

Titu Maiorescu încheie studiile la Academia Theresiană în triumf, iar revanșa sa, pentru începuturile studiilor aici, modestă, umilitoare chiar, din cauza necunoașterii limbii germane, va fi completă: șef de promoție, discurs festiv și felicitări primite din partea ministrului de resort Thun, reușite care i-au umplut, chiar dacă n-o spune, sufletul de satisfacție, mândrie. Studiile vieneze le încheie cu o foarte bună cunoaștere filozofică, ținând cont de vârsta sa (așa cum o probează *Scrierile din tinerețe*), o temeinică cunoaștere a clasicii literaturii universale, din care va rezulta un gust estetic

³⁰ Titu Maiorescu, *Fragment din tinerețea mea. Al doilea apendice* (1858), în *Idem, Scrieri din tinerețe*, p. 74.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 61.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, pp. 61 – 62.

infaibil, toate rezultatul unei remarcabile sete de cunoaștere, cât și a unei discipline de studiu spartane³⁵.

Cu o asemenea pregătire culturală, Titu Maiorescu pleacă la studii la Berlin (1859 – 1861), etapă de maximă importanță pentru pregătirea sa filozofică³⁶. În această perioadă rămâne în continuare atașat de filozofia lui Herbart și Feuerbach, dar, la îndemnul profesorului său Werder, începe să-l studieze pe Arthur Schopenhauer, îl adâncește pe Feuerbach, îl descoperă pe B. Spinoza, refuzându-l însă pe Voltaire (François-Marie Arouet, 1694 – 1778) care îi „făcu o impresie foarte rea”³⁷ reproșându-i superficialitatea, cât și cultura „foarte slabă”³⁸. Nu același lucru se petrece la întâlnirea cu L. Feuerbach pe care-l citește „cu o plăcere furioasă”³⁹ și de care se simte atât de apropiat încât textul filozofului german îi pare al său, propriu⁴⁰. Lecturile se aglomerează: Pierre-Jean Beranger (1780 – 1857), teatrul lui Voltaire, G.E. Stahl (1659 – 1734) – *Filosofia dreptului*, Moliere (Jean-Baptiste Poquelin, 1622 – 1673) – *Mizantropul*, *Burghezul gentilom*, *Tartuffe*, biografia lui Goethe, de Lewes, *Apocalipsa* și, evident, pasiunea durabilă, „încă odată”⁴¹, *Manualul de psihologie* al lui Herbart.

Studiile de la Berlin îi largesc orizontul filozofic cu idei, concepte noi, descătușându-i elanul speculativ în gândire. Audiază cursurile de psihologie ale profesorului Trendelenburg, de istoria filozofiei, metafizică (prof. Werder). La Berlin climatul filozofic era diferit față de cel de la Viena unde dominația filozofiei lui Herbart nu era contestată de nimeni. La Berlin, influența lui Hegel era precumpănitoare, așa după

³⁵ Liviu Rusu, *op. cit.*, p. 362.

³⁶ Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 19; George Munteanu, *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, pp. 85 – 91.

³⁷ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 112.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 111.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 112.

⁴¹ *Ibidem*, p. 116.

cum o va recunoaște Titu Maiorescu într-o scrisoare către Ion Petrovici, din 1906, că începuse să simtă influența lui Arthur Schopenhauer (1788 – 1860), iar G.W.F. Hegel (1770 – 1831), F.W.J. Schelling (1775 – 1854), J.G. Fichte (1762 – 1814), cu toate că mai „trăiau”, încep să fie înlăturați⁴². Din perioada celor doi ani petrecuți la Berlin datează și influența lui Hegel asupra gândirii lui Titu Maiorescu, fapt dovedit de masivul *Epistolarium* adunat de autor. Influența lui Hegel asupra lui Maiorescu e ușor detectabilă în seria de scrieri berlineze, dintre care pot fi numite *Socialismul și Comunismul*, *Vechea tragedie franceză* și *Muzica lui Wagner*, *Relația* etc.

Influența lui Hegel asupra filozofiei lui Maiorescu a generat o amplă polemică de idei, unii, Liviu Rusu⁴³, negând-o, alții, Simion Ghiță⁴⁴, Tudor Vianu⁴⁵, E. Lovinescu⁴⁶, acceptând-o. De altfel, însuși Maiorescu va recunoaște că Hegel l-a influențat în anii săi de studiu berlinez, într-o scrisoare către tatăl său, Ioan Maiorescu: „Idea lui Hegel este o lumină care clarifică pentru totdeauna capul care a pătruns-o odată”⁴⁷. Indiscutabil, în studiile efectuate la Berlin, Maiorescu și-a lărgit considerabil orizontul în problematica filozofiei cu noi dimensiuni printre care, majoră, este perspectiva (Idea) hegeliană.

Influența lui Hegel asupra esteticii lui Maiorescu este indiscutabilă, distincția între *adevăr* și *frumos* făcută de Titu Maiorescu își are sorgința în estetica lui Hegel⁴⁸. Aceeași

⁴² I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. V, București, 1934, pp. 275 – 277.

⁴³ Liviu Rusu, *Un nou răspuns lui Alexandru George. Recapitulare sintetică a pretinsului raport dintre Maiorescu și Hegel*, în *Idem, Scrieri despre Titu Maiorescu*, pp. 294 – 308.

⁴⁴ Simion Ghiță, *op. cit.*, pp. 21 – 23.

⁴⁵ Tudor Vianu, *Influența lui Hegel în cultura română*, în *Idem, Opere*, 3, Editura Minerva, București, 1973, pp. 387 – 403.

⁴⁶ E. Lovinescu, *op. cit.*, pp. 64 – 69.

⁴⁷ Apud Simion Ghiță, *op. cit.*, p. 22.

⁴⁸ Tudor Vianu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 387.

influență, în viziunea lui Tudor Vianu, s-a manifestat atât în *Scrierile din tinerețe* ale lui Maiorescu, cât și în viziunea sa critică asupra civilizației românești pornită haotic pe drumul modernității⁴⁹, critică socială pornită și din împărtășirea viziunii hegeliene asupra Istoriei, viziune specifică acestui filozof al Restaurației⁵⁰.

Obținerea doctoratului (Giessen, 1861), cu o teză denumită *Relația*, și perioada sa pariziană de studii unde-și ia o licență în drept (*Du régime dotal*) contribuie definitiv la cristalizarea formației sale filozofice și culturale, Maiorescu nereușind să realizeze o sinteză între cele două culturi, rămânând definitiv atașat culturii germane.

Un moment semnificativ în gândirea sa filozofică îl ocupă tipărirea la Berlin (1860) a singurei și celei mai importante lucrări filozofice a lui Titu Maiorescu, *Considerații filozofice*.

Este cazul să stăruim asupra *Scrierilor din tinerețe* ale lui Titu Maiorescu, scrieri în care descoperim o mare diversitate a influențelor, un orizont filozofic larg, precum și o problematică filozofică bogată. Tânărul Maiorescu dezbatte probleme variate precum: rolul filozofiei în societate, în Istorie, raporturile ei cu știința, cu cultura umanistă, își creează o viziune proprie asupra lumii, viziune filozofică, în care statut principal îl are rațiunea, așază omul în centrul problematicii filozofiei, identifică raporturi între om și divinitate, se pronunță tranșant cu privire la nemurirea sufletului, este preocupat de probleme privind filozofia istoriei și a culturii, de ideea de progres a umanității etc. Desigur, siguranța/priceperea cu care abordează teme atât de dificile sunt rezultatul și al celor trei ani petrecuți în Germania, timp în care dobândește experiență și își construiește o solidă cultură, a susținut prelegeri/conferințe publice, comunicări filozofice în societăți academice, a angajat dispute polemice cu caracter filozofic, a întreținut discuții filozofice cu alți filozofi – toate la un loc dovedind o mare

⁴⁹ *Ibidem*, p. 395.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 401.

claritate, cât și o deosebită maturitate de gândire. Deși nu a creat un sistem filozofic propriu (nici nu a dorit acest lucru), Titu Maiorescu poate fi apreciat drept un filozof deoarece tot timpul a gândit și, desigur, a scris filozofie, iar modul de abordare a marilor probleme ale societății românești în domeniul culturii, social-politic a fost realizat făcând din filozofie un fundament permanent.

Gândirea sa se maturizează în baza experienței și îmbogățirii culturii, iar „efortul critic de sine stătător – o bază e totodată o condiție a competenței în filozofie”⁵¹.

Relația (1859)⁵² este un opuscul conceput/scriș sub influența copleșitoare a lui Herbart, constituind pentru cultura română un element de noutate. Maiorescu, cu acest prilej, își exersează spiritul critic, nevoia de filozofie speculativă, nu însă în afara unui raționalism de la care Maiorescu nu va abdica niciodată. Urmându-l strâns pe maestrul său Herbart, Maiorescu aduce, în *Relația*, „o mare noutate filosofică”⁵³, anume „existența unei idei integratoare”⁵⁴ în universul său filozofic și pe care o urmărește cu perseverență.

În viziunea tânărului Maiorescu, *Relația* îi apare „un nou fundament al filozofiei”⁵⁵, este „firul roșu care străbate întreaga filozofie”⁵⁶, elementul fundamental „care îi conferă filozofiei caracterul de autentică știință rațională”⁵⁷, din relație descinzând filozofia ca întreg⁵⁸. Ideea de *Relație*, Titu Maiorescu o va relua în *Considerații filozofice* extinzând-o la totalitatea culturii umane, ca și în relațiile umane, pe ansamblu⁵⁹.

⁵¹ Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. II, Ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1978, p. 238.

⁵² În Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, pp. 86 – 135.

⁵³ Simion Ghiță, *Prefață la Titu Maiorescu, Scrieri din tinerețe*, p. 27.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe*, p. 91.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Simion Ghiță, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 27.

În acest sens Titu Maiorescu se pronunță și în corespondența cu fostul său director de la Academia Theresiană, H. Demel: „Odată ne-ați avertizat cu privire la folosirea cuvântului relație în școală pentru că printr-asta nu se înțelege nimic. Interdicția m-a ațâțat și iată sunt aproape patru ani de când meditez la cuvântul «relație»... ea este pentru mine baza necesară oricărei cercetări filozofice. Aceasta este geneza lăuntrică a cărții mele.”⁶⁰.

Aceeași idee revine la Maiorescu, după ce tipărește și *Considerații filozofice*, într-o scrisoare către profesorul Tomasek: „Relația este singura categorie a ceea ce viețuiește.”⁶¹. Intenționa (Maiorescu – n.n.) să revină asupra acestei obsesii filozofice, într-o lucrare de doctorat, pe care ar fi trebuit să o susțină la Sorbona; fiind refuzat și consiliat să-și schimbe tema, el nu acceptă afirmând că relația este (pentru el) pivotul concepției sale filozofice, „focul central al întregii mele înțelegeri”⁶², punând categoria de relație la temelia însăși a filozofiei.

Tânărul Maiorescu extinde categoria de relație și în afara sistemului filozofic herbartian, manifestând o poziție proprie ce-i permite să se afle într-un orizont filozofic mai larg⁶³, faptul permițându-i apropierea de Feuerbach și Kant⁶⁴.

Rostul fundamental al categoriei de relație, în concepția lui Titu Maiorescu, îi permit armonizarea unor filozofii de orientare opusă, diferită: „Relația este sufletul oricărei filozofii pentru că niciuna nu s-a ridicat și nu se va ridica deasupra dualismului. *Eu – Eu* al lui Fichte, *Absolutul* lui Schelling, *Ființă – Neființă – Devenire* a lui Hegel, conservarea de sine a lui Herbart – oricare dintre ele este relație și prin aceasta, peste tot e contradicție. Relația e categoria viețuirii,

⁶⁰ Titu Maiorescu, *Jurnal și Epistolar*, vol. III, Editura Minerva, București, 1980, p. 85.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, p. 191.

⁶³ Simion Ghiță, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 33.

⁶⁴ *Ibidem*.